

3. DEPOPULĀCIJAS IZAICINĀJUMI UN REĢIONU ATTĪSTĪBA

Kārlis Krēsliņš, Andris Miglavs & Uldis Spuriņš

Depopulācija ir Latvijas galvenā problēma un izaicinājums. Turklāt depopulācijas problēmas visvairāk skar tieši Latvijas reģionu nākotni. Tikai pēdējo desmit gadu laikā (2004.-2014. g.) Latvijas iedzīvotāju skaits ir samazinājies par 12 procentiem. Nākotnes prognozes nav iepriecinošas. Tiek lēsts, ka līdz 2025. gadam iedzīvotāju skaits samazināsies vēl par 12 procentiem un sasniegs 1,75 miljonus. Būtiski mainīsies arī iedzīvotāju struktūra.¹ Pensijas vecuma (>65 gadi) iedzīvotāju skaits palielināsies par 4 procentiem, bet darbības vecuma iedzīvotāju skaits samazināsies par 16 procentiem. Šīs pārmaiņas būtiski palielinās pensionāru uzturēšanas slogu strādājošajiem.

Tomēr vissmagāk šīs pārmaiņas skars tieši Latvijas reģionus. Jau pēdējo piecpadsmit gadu laikā tieši reģioni, it īpaši Latgale, vissmagāk cietuši no iedzīvotāju skaita samazināšanās (3.1. attēls). Šai tendencei saglabājoties, tiek lēsts, ka 2030. gadā lielākajā daļā Latvijas reģionu iedzīvotāju skaits samazināsies gandrīz par trešdaļu (3.2. attēls).¹ Skaidrs, ka darbaspējīgo iedzīvotāju skaita samazināšanās būs vēl lielāka. Nav skaidrs, cik lielā mērā palikušie iedzīvotāji spēs segt pašvaldību infrastruktūras uzturēšanas izmaksas.

Diemžēl pārāk bieži domāšanā par reģionu attīstību prevalējusi *guļamrajona*

mentalitāte, it īpaši pašvaldību līmenī. Ievērojamas investīcijas tiek ieguldītas skolās, sporta hallēs, kultūras namos un līdzīgā infrastruktūrā. Salīdzinoši maz uzmanības tiek pievērsts uzņēmējdarbības un investīciju veicināšanai. Šāda attieksme, visticamāk, ir izskaidrojama galvenokārt ar pašvaldību motivācijas struktūru. Galvenais pašvaldību ienākumu avots ir tajās *pēc dzīvesvietas* deklarēto iedzīvotāju ienākumi. Pašvaldību ienākumi tiešā veidā nav atkarīgi no tā, cik cilvēku *strādā* šo pašvaldību teritorijā.

Mēs analizējam reģionu attīstības vienādojuma ekonomisko pusi. Labas skolas, bērnudārzi, sporta centri un sakārtoti ceļi, nenoliedzami, ir svarīgas dzīves sastāvdaļas. Bet cilvēki nepaliks tur, kur nav darba vietu ar pienācīgu atalgojumu. Lauku teritoriju dzīvotspēja balstās uz trim ekonomiskajiem pamatiem – lauksaimniecība, mežsaimniecība un kokapstrāde, lauku tūrisms. Šīs nozares neprasa ievērojamu iedzīvotāju koncentrāciju. Lauku teritoriju attīstība ir un būs cieši saistīta ar šo nozaru attīstības tendencēm. Tomēr arī tas nevar nodrošināt darbavietas visiem reģiona iedzīvotājiem.

Nodrošinājums ar darba vietām ir viens no galvenajiem faktoriem iedzīvotāju piesaistīšanai reģioniem, savukārt

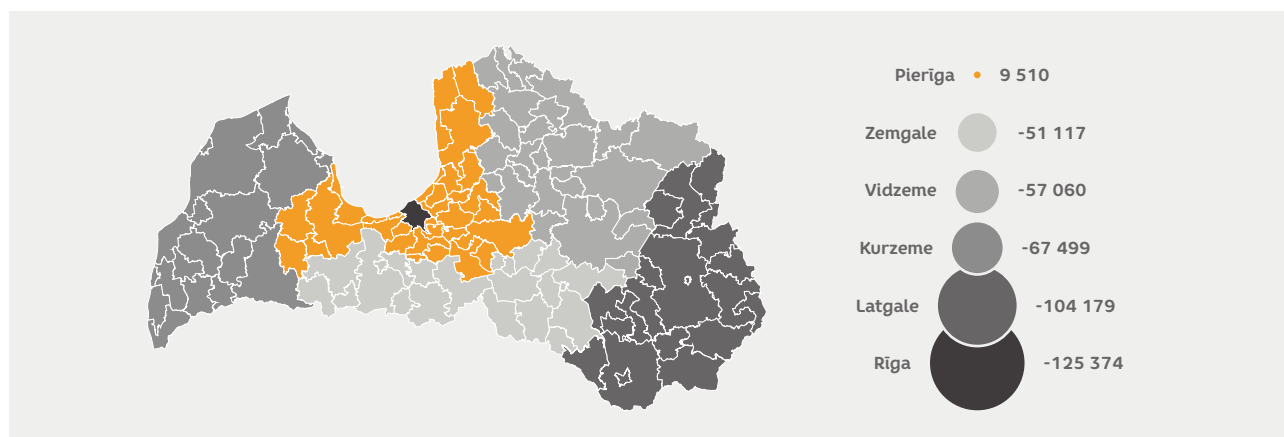
¹ Karšu izdevniecība *Jāņa sēta* un *Grupa 93*. 2014. "Publisko individuālo pakalpojumu klāsta izvērtējums atbilstoši apdzīvotumam". 1. starpskaite. Demogrāfisko izmaiņu raksturojums un prognozes. Rīga: VARAM.

viena izveidota darba vieta apstrādes rūpniecībā rada papildu 3 darba vietas, kas saistītas ar darbaspēka izglītošanu un citu pakalpojumu sniegšanu. Reģionālo centru turpmākā pastāvēšana un attīstība ir cieši saistīta ar apstrādes rūpniecības attīstības iespējām. Savukārt ārvalstu investīciju piesaiste apstrādes rūpniecībai ir visperspektīvākais attīstības virziens darba vietu radīšanai reģionālajos

attīstības centros. Tomēr ārvalstu investoru piesaistīšanai ir nepieciešamas investīcijas un daudz nopietnāka attieksme. Citu valstu un arī Latvijas pieredzes analīze liecina, ka investīciju piesaistes stratēģija apstrādes rūpniecībā jābūvē uz trim pamatiem: reģionālās industriālās zonas, elastīgi profesionālās izglītības centri un ātrās reaģēšanas fonds.

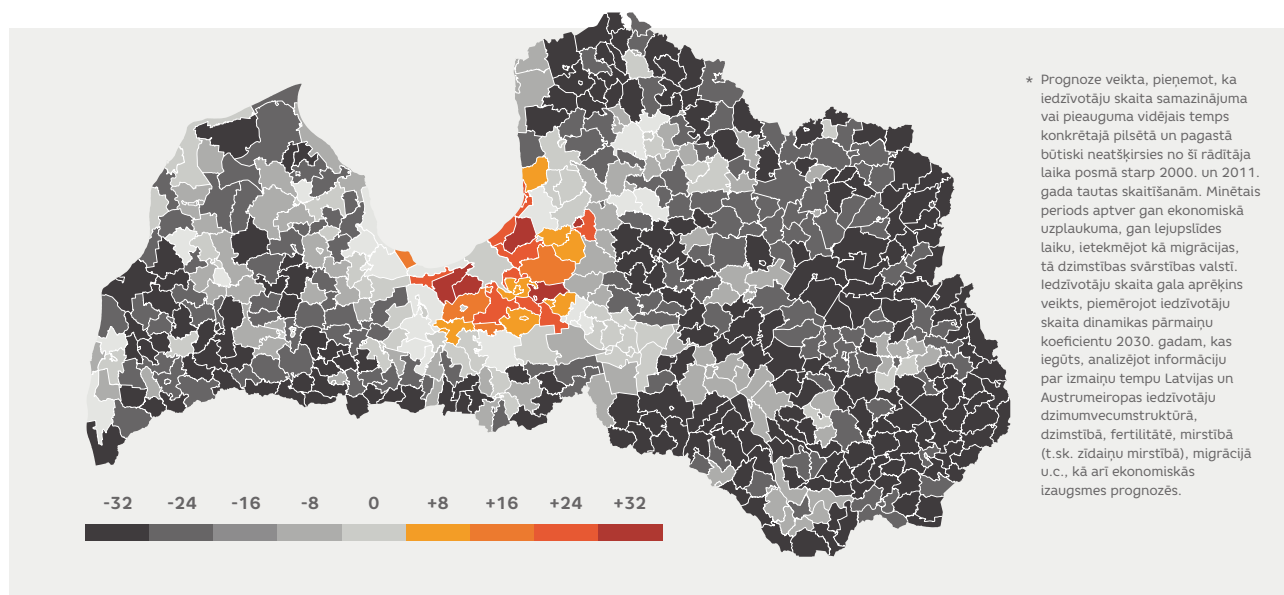
Iedzīvotāju skaita pārmaiņas statistiskajos reģionos 2000.-2015. g.²

3.1. attēls

Prognozējamās iedzīvotāju skaita pārmaiņas Latvijas pilsētās un pagastos 2030. g. (% pret 2011. gadu)*

3.2. attēls

² Centrālā statistikas pārvalde. 2015.

3.1. Industriālās zonas

Ārvalstu tiešajās investīcijās balstīti projekti ir nozīmīga iespēja Latvijas reģionu attīstībai. Empīriskie pētījumi liecina, ka lielu rūpnīcu piesaistīšana konkrētām teritorijām var mainīt teritoriju attīstības tendences. Piemēram, salīdzinot teritorijas, kurām izdevies panākt, ka uzņēmums tās izvēlas ražošanas uzsākšanai, ar teritorijām, kuras arī iesaistījušās šajā konkurencē, bet zaudējušas, redzams, ka teritorijās, kas nosacītajā vairāksolīšanā uzvarējušas, būtiski palielinās nekustamo īpašumu vērtība, ko var uzskatīt par netiešu labklājības līmeņa izmaiņas raksturojošu rādītāju.³

Risinājums reģionu ilgtspējīgai attīstībai ir industriālo zonu izveide. Minimālie komponenti, kas nepieciešami biznesa-industriālās zonas izveidei, ir zeme, transporta infrastruktūra, tostarp pievedceļi, enerģija, ūdens un kanalizācija, darbaspēka potenciāls gan kvantitatīvā, gan kvalitatīvā nozīmē. Gan Latvijas, gan citu valstu pieredze liecina, ka industriālo zonu esamība ir absolūts priekšnosacījums investoru interesei apstrādes rūpniecības jomā.

Kirde-Eesti industriālā zona

Kirde-Eesti ir veiksmīgs Igaunijas industriālās zonas piemērs, kas ietver vairākus industriālos parkus un ir orientēts uz eksportu. Par ekonomikas izaugsmi industriālās zonas un industriālo parku ietekmē liecina reģionālā eksporta kāpums no 260 milj. EUR 2004. gadā līdz 410 milj. EUR 2012. gadā.

Lai arī industriālās zonas izveide sākās pēc 2000. gada, vērā ņemamas investīcijas *Kirde-Eesti* tika ieguldītas 2010.-2012. gadā, it īpaši

termoelektrostacijās un degslānekļa ieguves rūpniecībā; salīdzinājumam – 2010. gadā – 220 milj. EUR, bet 2011. gadā – 411 milj. EUR.⁴ Vidējais laika periods infrastruktūras nodrošināšanai un rūpnīcas uzbūvēšanai bija 3-4 gadi. Liela nozīme ir *Kirde-Eesti* ietilpstošajiem industriālajiem parkiem, piemēram, *Intec-Nakro*, kurā 2014. gadā darbojās 42 uzņēmumi ar kopējo apgrozījumu 66 milj. EUR gadā, kopumā nodarbinot 1200 strādājošos.

³ Greenstone, M., & Moretti, E. 2004. Bidding for Industrial Plants: Does Winning a 'Million Dollar Plant' Increase Welfare? *NBER Working Paper No. 9844*.

⁴ Zimin, D. 2014. *Kirde-Eesti, Estonia: Patterns of Socio-Economic Development - Case Study Report. GRINCOH Working Paper Series*.

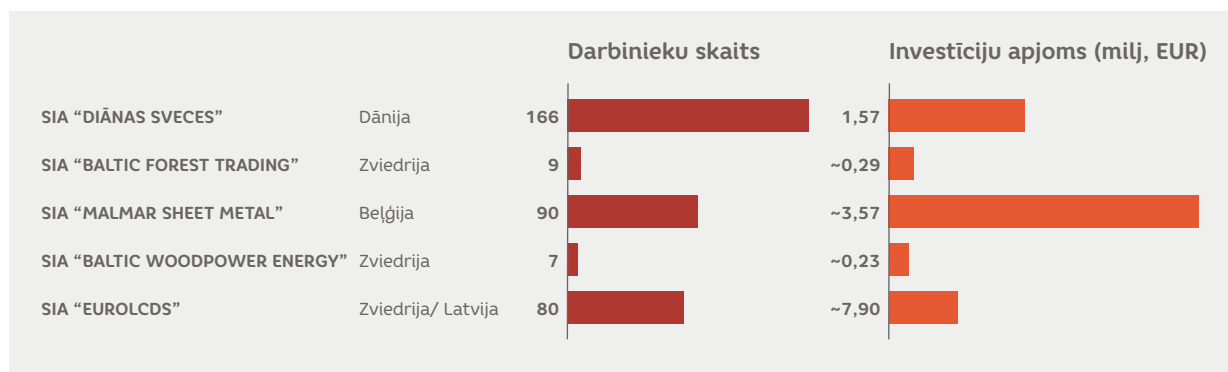
Industriālās zonas Latvijā

Latvijas industriālo zonu attīstībā var minēt divus veiksmīgus piemērus – Jelgavas industriālo zonu un Ventspils industriālo zonu, kuru attīsta

Ventspils brīvostas pārvalde sadarbībā ar Ventspils pilsētas pašvaldību (3.3. attēls).

Piemērs investīciju apjomam Ventspils industriālās zonas ražošanas uzņēmumos (2002.-2013. g.)

3.3. attēls

Kopumā Ventspils industriālā zona ir piesaistījusi 10 ražošanas uzņēmumus ar kopējo investīciju apjomu 35,7 milj. EUR, nodrošinot darba vietas 700 strādājošajiem. Pamatojoties uz intervijām ar Ventspils industriālajā zonā izveidoto uzņēmumu un Ventspils brīvostas pārvaldes pārstāvjiem, 3.1. infografikā apkopoti

investīciju piesaisti stimulējošie un kavējošie faktori. Jāatzīmē, ka Ventspils industriālajā zonā galvenokārt notiek koncentrēšanās uz ražošanas uzņēmumiem inženierzinātnēs, tostarp elektronikā, elektrotehnikā, mašīnbūves un metālapstrādes jomās. Galvenās mērķvalstis investoru piesaistei ir Vācija, Skandināvijas un Beniluksa valstis.

Stimulējošie un kavējošie faktori investīciju piesaistei Ventspils industriālajai zonai

3.1. infografika

Kā galvenos faktorus industriālo zonu izvēlei no ārvalstu investoru viedokļa ir jāmin transporta un loģistikas infrastruktūra, telekomunikāciju un IT infrastruktūra, politiskās, juridiskās un tiesiski regulējošās vides stabilitāte un caurspīdīgums, potenciālais uzņēmuma produktivitātes kāpums, vietējā darbaspēka prasmju līmenis, darbaspēka izmaksas, valsts un reģiona vietējais tirgus.

Industriālo zonu izveidei nepieciešamas investīcijas (3.2. infografika). Pieņemot, ka tiek izveidota jauna industriālā zona ar 5 ražotnēm, kur katrā atrodas 2000 m²

ražošanas telpas un 750 m² biroju telpas, turklāt nepieciešams izbūvēt 1 km pievedceļa, 500 m elektrolīnijas, 500 m² ūdensvada un kanalizācijas sistēmas, 200 m sadalošā gāzes vada, kā arī nepieciešams maksāt nomas maksu par zemi, kuras kopējā platība ir 5 ha, tad kopējās izmaksas būtu aptuveni 7,5 milj. EUR. Savukārt, pieņemot, ka industriālajai zonai nepieciešamā infrastruktūra ir izbūvēta (kā, piemēram, Daugavpilī, Valmierā), bet nepieciešams nodrošināt 4-5 ražotņu būvniecību, kas ietver ražošanas telpas 3000 m² un biroju telpas 1000 m² platībā, kopējās izmaksas arī būtu aptuveni 11 milj. EUR.

Industriālo zonu infrastruktūras izmaksas (EUR)⁵

3.2. infografika

Pieņemot, ka industriālajām zonām pieejamais finansējums ir aptuveni 311 milj. EUR, iespējams izveidot 4-5 jaunas industriālās zonas, kurās būtu nodrošināta nepieciešamā infrastruktūra, kā arī 10 ražotnes ar biroju telpām.

Savukārt atlikušos līdzekļus, kuru apjoms būtu aptuveni 80-90 milj. EUR, varētu izlietot 6-7 mazāka mēroga biznesa-industriālo zonu attīstībai, pieņemot, ka tajās jau ir izveidota nepieciešamā bāzes infrastruktūra.

⁵ Autoru veikti aprēķini, pamatojoties uz fokusa grupu intervijām ar *Bucher Municipal* un *Ventspils brīvdabas pārvaldes* pārstāvjiem, kā arī uz uzņēmumu *Latvijas Gāze* un *Latvenergo* mājas lapās pieejamo informāciju.

3.2. Industriālo zonu atbalsta sistēma: darbaspēka apmācība

Lai konkrētām teritorijām piesaistītu ražojošus uzņēmumus, valstis un pašvaldības ne tikai iegulda fiziskajā infrastruktūrā, bet arī nodrošina efektīvu atbalsta sistēmu, piedāvājot dažādus sabiedriskos labumus un veidojot atvērtu sadarbības platformu uzņēmumiem, iedzīvotājiem un valsts un pašvaldību struktūrām.

Dažādos atbalsta sistēmas elementus var iedalīt sešās nosacītās grupās (3.3. infografika). Dzīves kvalitāte un atbalsts jaunajiem uzņēmumiem ražotājus

ietekmē netieši, paplašinot nepieciešamo darbinieku un potenciālo sadarbības partneru atrašanas iespējas. Reģionālajā līmenī būtiski atrast mērogu, kurā minētos publiskos pasākumus būtu iespējams nodrošināt iedzīvotājus un uzņēmumus apmierinošā kvalitātē. Savukārt pārējās četras grupās apkopoti pasākumi, kas tieši vērsti uz ražojošā uzņēmuma izmaksu samazināšanu vai produktivitātes paaugstināšanu. Darbaspēka apmācība, kā arī efektīva un nebirokrātiska kontrole ir lietas, ko var atrisināt arī ar ierobežotiem finanšu līdzekļiem.

Ražojošo uzņēmumu atbalsta sistēma

3.3. infografika

Ārvalstu investoru un vietējo ražotāju piesaiste ir viena no jomām, kur spēja ātri un elastīgi reaģēt uz partneru vajadzībām ir īpaši nozīmīga. Lai to nodrošinātu, jāizveido ātrās reaģēšanas fonds, kurā vienkopus būtu koncentrēta autoritāte, ekspertīze un finansējums ražotāju problēmu risināšanai. Ar šāda fonda palīdzību varētu, piemēram, sagatavot uzņēmumam nepieciešamos darbiniekus.

Lielākajai daļai ražošanas uzņēmumos strādājošo būs nepieciešama profesionālā izglītība, par kuru Latvijā ir atbildīga Izglītības un zinātnes ministrija. Saskaņā ar Izglītības attīstības pamatnostādņiem līdz 2020. gadam ir plānots palielināt profesionālās izglītības pievilcību un vairāk sadarboties ar darba devējiem, iesaistot tos gan profesionālās izglītības satura reformā, gan apmācību īstenošanā, izmantojot kvalifikācijas prakses un darba vidē balstītas mācības. 2015. gada pavasarī Saeima apstiprināja izmaiņas Profesionālās izglītības likumā, kas paredz izveidot nozaru ekspertu padomes. To darbību koordinēs Darba devēju konfederācija, un to sastāvā darbosies darba devēju, nozaru asociāciju, darba ņēmēju, arodbiedrību, valsts un pašvaldību pārstāvji. Nozares ekspertu padomju kompetencē ietilps nozaru pieprasījuma formulēšana (nepieciešamās profesijas, specializācijas un izglītojamo skaits), profesionālās izglītības programmu plānošana, kā arī profesionālās izglītības iestāžu un programmu licencēšana un akreditācija.⁶ Savukārt kopš 2010. gada Izglītības un zinātnes ministrija veic profesionālās izglītības iestāžu optimizāciju, samazinot to skaitu un intensīvāk ieguldot atlikušajās. Šobrīd ir izveidoti un darbojas 15 profesionālās izglītības kompetences centri.

Kopumā valsts politika ir vērsta uz darba devēju intensīvāku iesaisti un tādas profesionālās izglītības sistēmas izveidi, kas ļauj darba devējiem darbaspēka tirgū brīvi atrast nepieciešamās kvalifikācijas speciālistus, bet neparedz konkrētu darba devēju pieprasījumu izpildi. Vairāki nesen veikti pētījumi norāda uz to, ka Latvijas uzņēmumi nav gana aktīvi darba vidē balstītu mācību īstenošanā un ir salīdzinoši maz uzņēmumu, kas piedāvā vai plāno piedāvāt prakses vietas.⁷ 2015. gadā prakses vietas nodrošināt bija gatava tikai viena trešā daļa Latvijas uzņēmumu, tomēr šādu uzņēmumu īpatsvaram ir tendence samazināties. Daļa uzņēmumu, kas piedāvā prakses vietas, dara to, lai iegūtu lētu darbaspēku un apmācībās īpašus ieguldījumus neveic.⁸ Citiem vārdiem sakot, profesionālās izglītības sistēmā ir uzsāktas nozīmīgas reformas, bet kopumā sistēma vēl nedarbojas pietiekami efektīvi, lai nodrošinātu darba devējus ar nepieciešamajiem darbiniekiem.

Šādā situācijā nevar paļauties uz to, ka industriālajās zonās ienākošie uzņēmumi varēs atrast sev nepieciešamos darbiniekus darba tirgū bez proaktīvas publisko spēlētāju iesaistes. Tāpēc ir jāparedz finansējums un jāizstrādā procedūru kopums, kas ļautu salīdzinoši īsā laika periodā – no lēmuma par ražotnes izveidi līdz tās darbības uzsākšanai – sagatavot uzņēmumam nepieciešamos darbiniekus.

⁶ Profesionālās izglītības likums, "Latvijas Vēstnesis", 213/215 (1637/1675) (1999. gada 10. jūnijs).

⁷ AC Konsultācijas. 2015. "Par darba devēju motivāciju iesaistīties darba vidē balstītu mācību ieviešanā". *Integrētais ziņojums*. Rīga: LR Ekonomikas ministrija.

⁸ Latvijas Darba devēju konfederācija (LDDK). (2015). *Pētījums par prakšu pieejamību un kvalitāti Latvijā*. *Nošlēguma ziņojums*. Rīga: LDDK.

3.3. Ārējie finanšu avoti: ES fondi

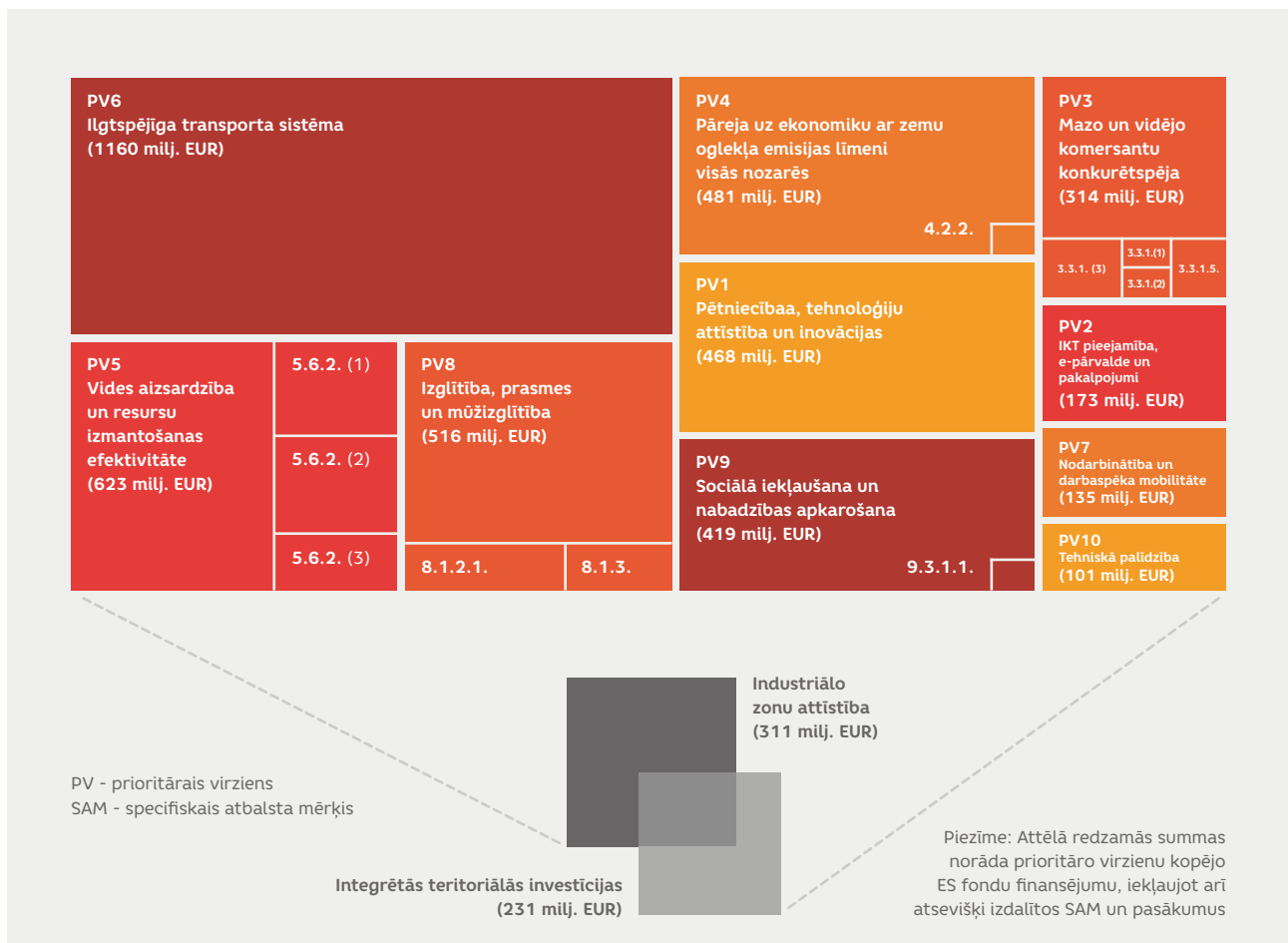
Reģionālās attīstības jautājumi ir būtiska tēma visos valsts politikas plānošanas līmeņos. Industriālo zonu attīstība atbilst pašreizējai reģionālajai politikai un ES fondu pieejamajiem līdzekļiem.

ES fondu ieguldījumu darbības programma nosaka deviņus ieguldījumu prioritāros virzienus (PV), kur katram pakārtotas vairākas ieguldījumu

prioritātes ar atbilstošiem specifiskiem atbalsta mērķiem (SAM) (3.4. attēls). Reģionālā attīstība un industriālās zonas nav izdalītas kā atsevišķs ieguldījumu prioritārais virziens, bet daļa ieguldījumu ir paredzēta noteiktām administratīvām un funkcionālām teritorijām, kā arī nacionālā līmeņa pasākumos atsevišķas teritorijas ir izceltas kā prioritāras, izmantojot projektu atlasē kritērijus.⁹

ES fondu ieguldījumu sadalījums pa ieguldījumu prioritārajiem virzieniem¹⁰

3.4. attēls

⁹ LR Finanšu ministrija. 2014. *Darbības programma "Izaugsme un nodarbinātība"*. Rīga: LR Finanšu ministrija un LR Finanšu ministrija. 2015. *Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" papildinājums*. Rīga: LR Finanšu ministrija.

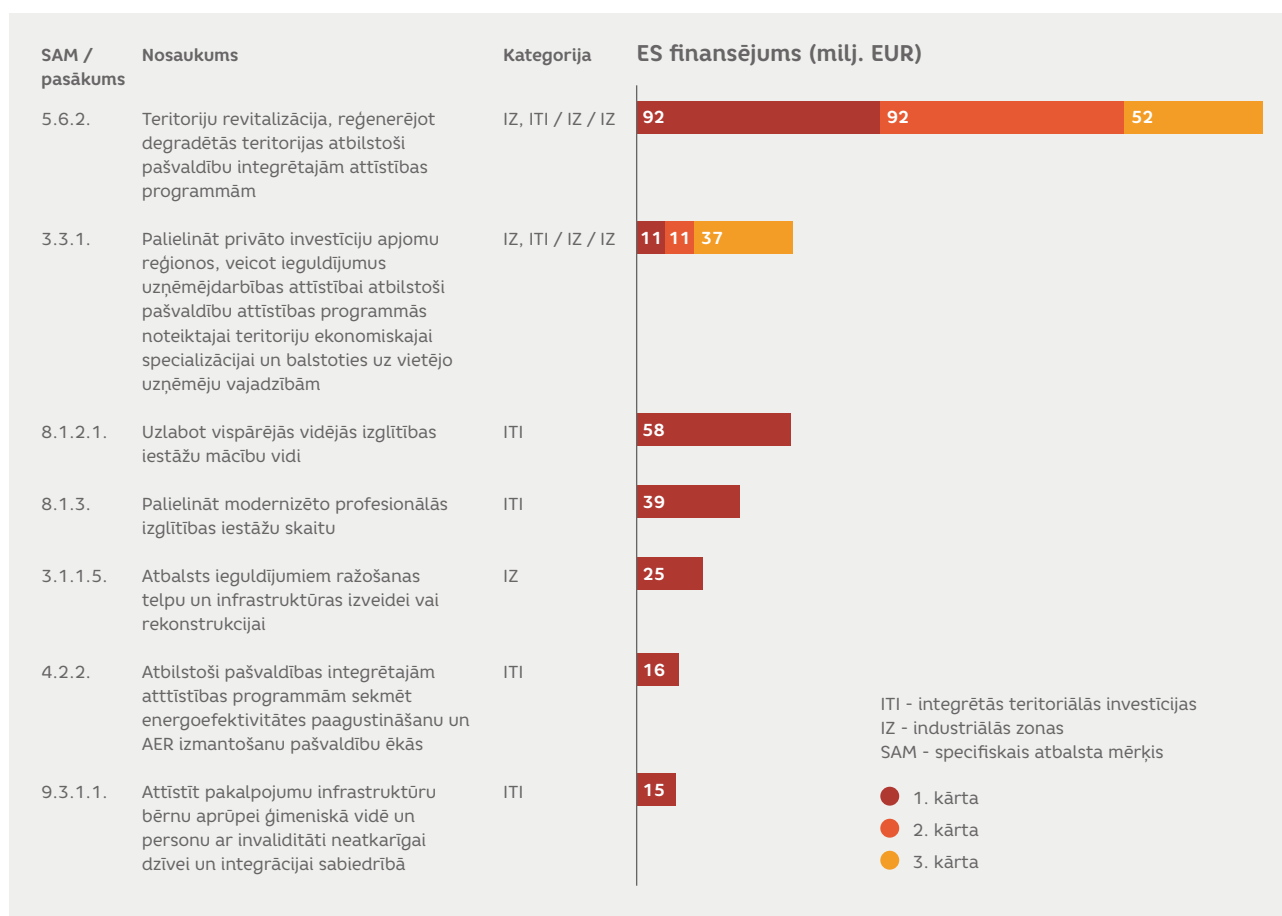
¹⁰ LR Finanšu ministrija. 2015.

Līdz ar to ieguldījumiem, kurus potenciāli varēs novirzīt industriālo zonu attīstībai, būs dažādi priekšnosacījumi (atšķirsies teritorijas, pretendenti, attiecināmās izmaksas un termiņi). Tos administrēs dažādas valsts institūcijas, un, tos apgūstot, būs jādomā ne tikai par industriālo zonu attīstību, bet arī par dažādiem vairāk vai mazāk ar industriālajām zonām nesaistītiem mērķa rādītājiem. Tieši industriālo zonu attīstībai būs iespējams piesaistīt līdzekļus no pasākumiem, kas tiks organizēti trīs dažādu pasākumu ietvaros. Vides

aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija (VARAM) paredzējusi ieguldīt ES fondu līdzekļus degradēto teritoriju revitalizācijā un uzņēmējdarbības attīstībā. Šo ieguldījumu saņēmēji būs pašvaldības. Savukārt Ekonomikas ministrija plāno sekmēt mazo un vidējo komersantu (MVK) attīstību, atbalstot ieguldījumus ražošanas telpās un infrastruktūrā, un šo ieguldījumu mērķa grupa ir komersanti. Kopumā minētajos pasākumos būs pieejami ES fondu līdzekļi 311 milj. EUR apmērā (skat. 3.4. attēls un 3.5. attēls).

Industriālajām zonām un integrētajām teritoriālajām investīcijām paredzētais finansējums¹¹

3.5. attēls

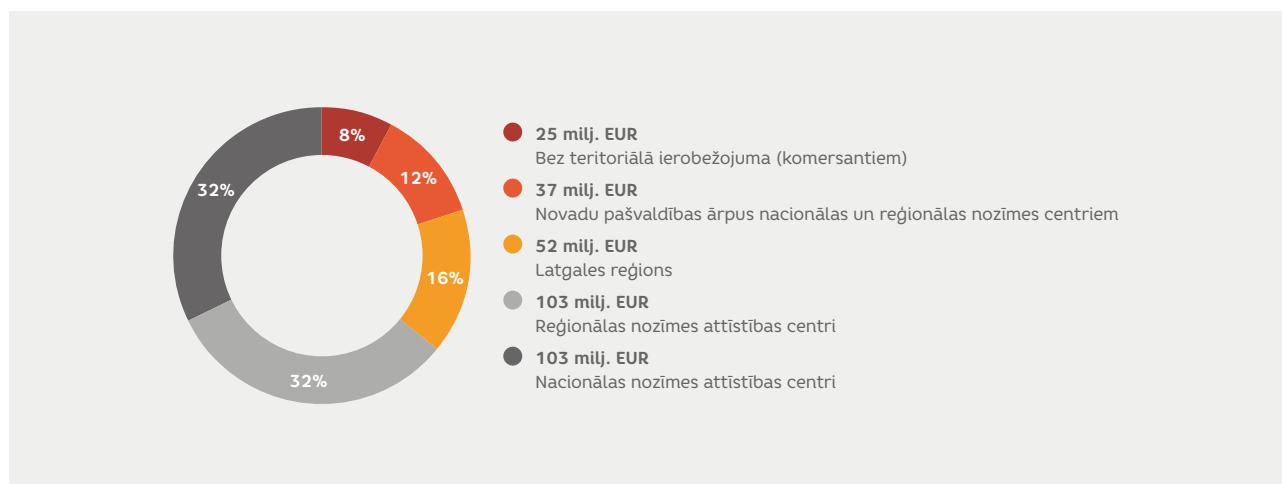
¹¹ LR Finanšu ministrija.

Kopumā gan nacionālas, gan reģionālas nozīmes attīstības centros paredzēts ieguldīt vismaz vienu trešo daļu no industriālo zonu attīstībai tieši piesaistāmajiem ES fondu līdzekļiem jeb 103 milj. EUR katrā pašvaldību grupā. Savukārt teritorijās ārpus nacionālās un

reģionālās nozīmes attīstības centriem vajadzētu nonākt vismaz 12% jeb 37 milj. EUR (skat. 3.6. attēls). Turklāt katrā pašvaldību grupā ieguldījumi visticamāk tiks sadalīti proporcionāli starp attiecīgajām pašvaldībām.

Industriālajām zonām tieši piesaistāmo ES fondu ieguldījumu reģionālais sadalījums (milj. EUR; %)¹²

3.6. attēls

Darbības programma paredz, ka nacionālās nozīmes attīstības centros daļa ieguldījumu tiks veikti, izmantojot integrētās teritoriālās investīcijas (ITI), t.i., kombinējot ieguldījumus no dažādiem pasākumiem noteiktu teritoriju ietvaros. Papildus abiem VARAM pārziņā esošajiem pasākumiem, kuru finansējumu var novirzīt industriālo zonu attīstībai, ITI pieeju paredzēts izmantot arī daļai ieguldījumu vidējā izglītībā, profesionālajā izglītībā, energoefektivitātes paaugstināšanā un bērnu un personu ar invaliditāti deinstitucionalizācijā –

kopumā ar ITI palīdzību ieguldot 231 milj. EUR (skat. 3.5. attēls un 3.6. attēls). ITI tiks veiktas saskaņā ar nacionālās nozīmes attīstības centru integrētajām attīstības programmām, vadošajai iestādei ar slēdzot deleģēšanas līgumu ar pašvaldībām un pašvaldībām pašām īstenojot projektu atlasī. ITI zināmā mērā norāda uz visvieglāk piesaistāmajiem papildus ieguldījumiem, ko varētu izmantot, lai nodrošinātu industriālo zonu efektīvu darbību, taču ieguldījumu kombinēšana ir iespējama, izmantojot arī citos pasākumos pieejamo finansējumu.

¹² LR Finanšu ministrija. 2015.

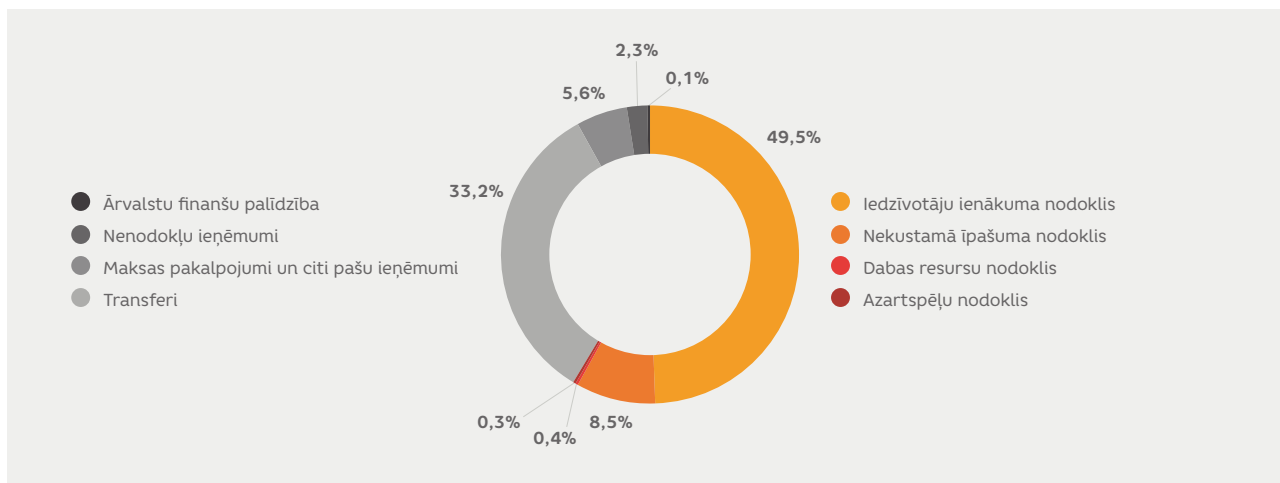
3.4. Vietējie finanšu avoti: iedzīvotāju ienākuma nodoklis

Kopumā nozīmīgākais pašvaldību ieņēmumu avots ir iedzīvotāju ienākuma nodoklis (3.7. attēls). Veidojot valsts budžetu, plānotie iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksājumi tiek sadalīti starp pašvaldību un valsts budžetiem (pēdējos četrus gadus proporcija ir bijusi 80%:20%), un pašvaldībām paredzētā daļa tiek ieskaitīta maksātāja deklarētās dzīvesvietas pašvaldības budžetā.¹³ Līdz ar to pašvaldības iegūst, ja to teritoriju kā dzīvesvietu deklarē iedzīvotāji ar augstiem ienākumiem. Turpretī uzņēmumi pašvaldību ieņēmumus ietekmē

galvenokārt tikai netieši, piemēram, ar uzņēmuma darbinieku starpniecību. Te gan arī būtiska ir uzņēmuma darbinieku deklarētā dzīvesvieta, nevis darbavieta. Izvēle par labu dzīvesvietai kā sadales kritērijam nebūtu tik nozīmīga, ja vairums iedzīvotāju dzīvotu un strādātu vienā un tai pašā pašvaldībā. Diemžēl Latvijas teritoriālā struktūra ir ļoti sadrumstalota, un dati par iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksājumu plūsmām norāda, ka vairums nacionālās nozīmes attīstības centru nodrošina darba vietas lielai daļai apkārt esošo pašvaldību iedzīvotāju.¹⁴

Pašvaldību ieņēmumu sadalījums 2014. g. (%)¹⁵

3.7. attēls

Pašvaldību autonomās funkcijas ietver pakalpojumu sniegšanu, kas orientēti gan uz iedzīvotājiem, gan uz uzņēmumiem, tai skaitā vispārīgu saimnieciskās darbības sekmēšanu.¹⁶ Taču funkciju veikšanai pieejamais finansējums vienmēr

ir ierobežots, un pašreizējā sistēmā, lai nodrošinātu līdzekļus šī uzdevuma īstenošanai, pašvaldībām, pirmkārt, ir jādomā par iedzīvotāju piesaisti, uzņēmumu intereses atstājot otrajā plānā. Šāda situācija ne vienmēr ir optimāla.

¹³ LR Likums „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”, “Latvijas Vēstnesis”, 32. 1993. gada 1. jūnijs.

¹⁴ Excolo Latvia. 2013. „Attīstības centru ietekmes areālu noteikšana un analīze. Plānošanas reģionu, republikas pilsētu un novadu pašvaldību attīstības raksturojums”. Pētījuma noslēguma ziņojums. Rīga: VRAA.

¹⁵ Valsts kase. 2015.

¹⁶ LR Likums „Par pašvaldībām”, “Latvijas Vēstnesis”, 61 (192). 1994. gada 24. maijā.

Sadarbība ar uzņēmumu, kurš ilgtermiņā palielinās teritorijas ekonomisko aktivitāti un nodrošinās jaunas darba vietas, pašvaldībai un tās iedzīvotājiem kopumā var būt nozīmīgāka par atsevišķu iedzīvotāju īstermiņa interesēm. Tādēļ sistēmā vajadzētu būt stimuliem, kas šādās situācijās ļautu pašvaldībām

izmantot sadarbības iespējas, nezaudējot pieejamo finansējumu. Viena iespēja, kā to panākt, ir iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksājumus starp pašvaldībām dalīt ne tikai pēc maksātāju deklarētajām dzīvesvietām, bet arī uzņēmumu norādītajām attiecīgo maksātāju darbavietām.

Rekomendācijas

1. rekomendācija

INDUSTRIĀLĀS ZONAS

Lai nodrošinātu reģionu ilgtspējīgu attīstību, piesaistot ārvalstu investīcijas un piedāvājot jaunas darba vietas, nepieciešams izveidot industriālās zonas. Industriālo zonu eventuālais skaits, izvietojums un izmaksas būs atkarīgas no reģionālo centru infrastruktūras stāvokļa. Tomēr iespējamo industriālo zonu skaits, visticamāk, būs samērā mazs. Piemēram, pamatojoties uz eventuāli pieejamajiem ES fondu līdzekļiem industriālo zonu attīstībai, kas kopumā ir 311 milj. EUR, iespējams izveidot 5-6 industriālās zonas, kas ietver gan nepieciešamās infrastruktūras, tostarp pievedceļu, ūdens un kanalizācijas sistēmas, energosistēmas, telekomunikāciju, izbūvi, gan 10 ražotņu būvniecību, kas ietvertu arī biroju telpas. ES fondu ieguldījums nodrošinātu arī 6-7 industriālo zonu attīstību, kurās ir izveidota pamata infrastruktūra, bet nepieciešams būvēt ražotnes un biroju ēkas.

2. rekomendācija

ĀTRĀS REAĢĒŠANAS FONDA IZVEIDE

Lai varētu ātri un elastīgi reaģēt uz potenciālo ārvalstu investoru un ražošanu attīstošo uzņēmumu vajadzībām, nepieciešams izveidot ātrās reaģēšanas fondu, kurā vienkopus būtu koncentrēta autoritāte, ekspertīze un finansējums

ražotāju problēmu risināšanai. Fondu varētu izmantot, lai, piemēram, sagatavotu uzņēmumam nepieciešamos darbiniekus. Procesā visticamāk vajadzētu iesaistīties vairākām valsts, pašvaldību un nevalstiskajām institūcijām, kas nozīmē, ka tām savstarpēji būtu jāsadarbojas, turklāt tas jādara ierobežotā laika grafikā. Lai nodrošinātu procesa virzību, kādai no iesaistītajām pusēm – vislabāk tai, kura ir tiešais potenciālā ražotāja sadarbības partneris – būs jāuzņemas procesa vadība. Procesā mērķis būtu nodrošināt ieinteresētos uzņēmumus ar darbiniekiem, bet risinājumi konkrētos gadījumos varētu atšķirties. Pirmkārt, jāpārlicinās, vai nepieciešamos darbiniekus ir iespējams sagatavot Latvijas profesionālās izglītības sistēmas ietvaros – rekrutējot tos, kas dotajā brīdī jau studē, vai piesaistot jaunus studentus. Daļai apmācāmo vecums varētu atšķirties no profesionālo izglītību apgūstošo jauniešu vidējā vecuma, tādēļ jānodrošina, lai rekrutēšanas procesā nebūtu nedz formāli, nedz neformāli vecuma ierobežojumi. Iespējams, ka uzņēmumu vajadzību apmierināšanai būs nepieciešamas izmaiņas profesionālās izglītības programmās. Sistēmai ir jābūt tādai, lai šīs izmaiņas varētu īstenot samērā ātri un lai paralēli varētu uzsākt nākamo darbinieku apmācību. Dažos gadījumos līdz ar profesionālās izglītības iestādēm apmācībā varētu iesaistīties arī reģionālās augstskolas,

tādēļ jāizveido mehānisms, kas ļautu dažādu izglītības līmeņu institūcijām sadarboties un kopā nodrošināt kopienas izglītības bāzi. Otrkārt, daļa no vajadzīgajām prasmēm un iemaņām bieži būs apgūstama tikai, strādājot prakses uzņēmumos. Šeit jāparedz iespēja, ka studenti nepieciešamības gadījumā var doties praksē uz *mātes uzņēmumiem* ārpus Latvijas. Treškārt, paralēli mācību procesam jālūkojas arī uz iespējām atrast darbiniekus vietējā, bet jo īpaši ES darbaspēka tirgū, koncentrējoties uz latviešu diasporu ārvalstīs un izmantojot reemigrācijas atbalsta pasākumus. Visbeidzot jāatceras, ka publiskie spēlētāji izglītības pakalpojumu sniegšanā iesaistās, pārstāvot sabiedrības intereses. Tādēļ jāraugās, lai valsts apmaksāto darbinieku apmācību rezultātā iegūtās prasmes būtu pielietojamas arī citos nozares uzņēmumos un lai gadījumā, ja ilgtermiņa periodā apmācītie darbinieki izvēlētos pamest Latvijas darbaspēka tirgu, valsts varētu atgūt veiktos ieguldījumus.

3. rekomendācija

IEDZĪVOTĀJU IENĀKUMA NODOKĻA DAĻĒJA PIESAISTE DARBA VIETAJ

Lai palielinātu pašvaldību motivāciju sadarboties ar uzņēmējiem un tādejādi sekmētu saimnieciskās darbības attīstību to teritorijās, ierosinām daļu iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksājumu novirzīt tām pašvaldībām, kurās atrodas maksātāju darbavietas. Novirzāmā maksājumu daļa sākotnēji varētu būt neliela, bet vēlāk pieaugt. Būtiski sistēmu veidot tā, lai minimizētu izmaiņu radītās administratīvās izmaksas un lai ieguvumi no pašvaldību un uzņēmumu sadarbības būtu lielāki nekā radītās izmaksas. Uzņēmumos strādājošo darbavietu deklarācija uzņēmējiem varētu būt brīvprātīga. Tādejādi pašvaldībām tiktu radīta motivācija nodrošināt esošajiem un potenciālajiem jaunajiem

uzņēmumiem, kas darbojas to teritorijā, tādu pakalpojumu kvalitāti, lai uzņēmumi deklarētu savus darbiniekus, tajā pašā laikā izvēli par deklarēšanu atstājot uzņēmumu ziņā. Uzņēmumi tad varētu izvērtēt, vai ieguvumi no uzlabojumiem pašvaldību sniegto pakalpojumu kvalitātē ir pietiekami, lai nosegtu papildus administratīvās izmaksas, kas saistītas ar deklarāciju sagatavošanu. Darbavietu deklarācija būtu iespējama tikai tādās vietās, kur uzņēmumam ir reģistrēts īpašums, pārstāvniecība vai filiāle. Būtu ieteicams noteikt arī minimālo laiku, kas darbiniekam būtu jānostrādā konkrētajā darbavietā (piemēram, viens mēnesis), lai deklarācijas netiktu aizpildītas par īslaicīgām darba attiecībām. Visbeidzot, kontroles mehānismu, lai uzņēmumi nedeklarētu fiktīvus darbiniekus, varētu daļēji uzticēt iedzīvotājiem, kuriem, izmantojot vienotu elektronisko sistēmu (piemēram, portālu *latvija.lv*), būtu pieejama informācija par to, kur darba devējs ir deklarējis viņu darbavietu, un iespēja šo informāciju apstrīdēt vai mainīt.